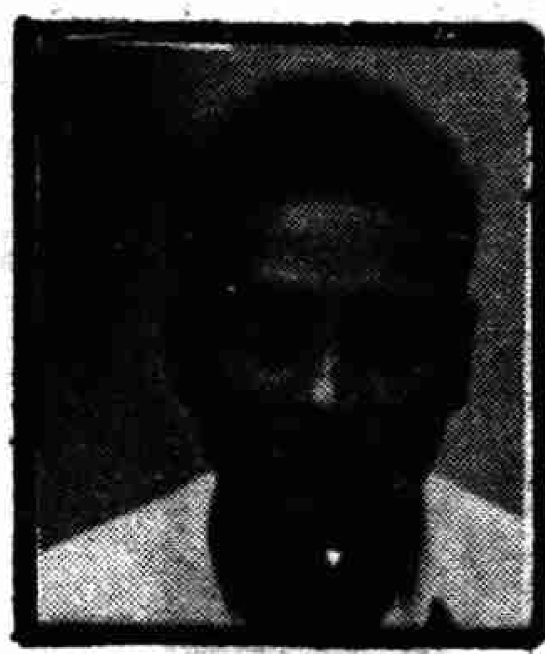

కులం

--తోలేటి జగన్మోహనరావు

'త వర్నెక్కడా సూసినట్లులేదు....'

సాయంత్రంవేళ రైలు వంతెన మీద కూర్చుని-- పొలాల్లోంచీ, కొబ్బరితోటల్లోంచీ వంపు తిరిగిపోతున్న రైలు రోడ్డూ, పంటపొలాలు, కాలువ చూస్తూ, పైరుగాలి ఆస్వాదిస్తూ మైమరచిపోయిన నేను, హఠాత్తుగా నా ఎదురుగా ప్రత్యక్షమై ప్రశ్నిస్తున్న ముసిలాడికేసి ఉలిక్కిపడి చూశాను.

అతని వయసెంతో చెప్పడం కష్టం-- అరవైనుంచి ఎనభై దాకా ఎంతేనా ఉండొచ్చు. జీవితవంతా కాయకష్టం చేసిన వాడి శరీరంలా అతని శరీరం నల్లగా కమిలిపోయి ఎండిపోయింది. పొట్టదగ్గర చర్మం ఏనుగు చర్మంలా దళసరెక్కి ముడతలు పడివుంది. నల్లటి గుండులాంటి అతని తలమీద అక్కడక్కడ తెల్లవెంట్రుకలు వెండితీగల్లా మెరుస్తున్నాయి. అతను నడుంకి ఎర్రటవలొకటి చుట్టుకున్నాడు. అతని కాళ్లకు టైరుచెప్పులున్నాయి. అతని చేతిలో తాటాకుఈనె చివరచేప ఒకటి వేలాడుతోంది.

'తవరిదీవూరు కాదనుకుంటా,' అన్నాడు ముసిలాడు మళ్ళీ.

'ఈ ఊరుకాదు- పండగకి అత్తారింటికి వచ్చాను'

'తవరి మావగారి పేరు'

'అప్పలసామి అని-- రైలుగేటు దగ్గర ఫాన్సీషాపు.....'

'అప్పలసామి అల్లుడిగారా- మీమావతెలీకేం- నెత్తిమీద జేళ్ళ తట్టెత్తుకుని, ఇత్తడి-కీ, రాగి- కీ, డబ్బుల-కీ... జేళ్ళు, అని జేళ్ళమ్ముకుంటేండేవోడు- అసాధ్యుడు- అప్పలసామి అల్లుడిగారా.....'

మా మావ గురించి అలా అనడంతో నేను చిన్న బుచ్చుకున్నాననుకున్నాడు కాబోలు- 'మీ మావ గోలీకాయలాడేప్పట్నుంచీ తెల్సు- ఏదో సనువు కొద్దీ అలా అన్నానుగాని ఏవనుకోకు- అప్పలసామి అల్లుడిగారన్నమాట.....'

ముసిలాడు చేపకింద పెట్టి నా ఎదురుగా చతికిలపడి, రొంటినుంచి పొగాకు కాడలాగి ఈనె తీసి చుట్టచుట్టడం మొదలుపెట్టాడు. నేను జేబులోంచి సిగరెట్ పేకెట్ తీసి సిగరెట్టు అంటించాను. నా దగ్గర సిగరెట్టు పేకెట్ కనుపించగానే ముసిలాడు చుట్టచుట్టే ప్రయత్నం విరమించి, పొగాకుకాడ మళ్ళీ రొంటిలోకి దోపి, 'ఓ సిగరెట్టివ్వండి,' అన్నాడు.

నేను సిగరెట్టిచ్చాను అతను సిగరెట్టు వెలిగించి, చుట్టపట్టుకున్నట్లు బొటనవేలు, చూపుడు వేళ్ళతో నొక్కి పట్టుకుని గుప్పుగుప్పుమనిపించసాగాడు.

కాలవపక్కన కలపమిల్లులో కలపకోస్తున్న శబ్దం అప్పుడప్పుడు గాలివాలుకి కర్ణకఠోరంగా వినిపిస్తోంది. ఆ శబ్దం తప్ప అంతా దాదాపు నిశ్శబ్దంగానే వుంది.

ముసిలోడు సిగరెట్టు మరోసారి గుప్పుమనిపించి, 'ఏం జేస్తుంటారు?' అనడిగాడు.

'గవర్నమెంటుద్యోగం- హైద్రాబాద్‌లో'

'మా యబ్బాయికూడా ఐద్రాబాదులోనే- గవర్నమెంట్లో పెద్ద ఆఫీసరు-- సొంతమేడ, కారు- మంచి పొజిషన్లో వున్నాడు'

నా చిన్నప్పుడు బ్రామ్మలు స్వచ్ఛంగా మాట్టాడతావని సాలా గొప్ప పడిపోయేవాళ్ళు. మీకు నోరు తిరగదురా అని తక్కువ కులాలోళ్ళని సూసి నవ్వేవారు. కాలం మారింది. ఈడిప్పుడు పెళ్ళాం పిల్లలతోటి, కుక్కలతోటి ఇంగ్లీషులోనే మాట్లాడతాడు. అలా ఇంగ్లీషు మాట్టాడలేనోళ్ళందర్నీ ఈసడింపుగా సూస్తూ, 'మీకంటే నేను ఓ మెట్టు పైనే వున్నానురోయ్' అని గుర్తు చేస్తుంటాడు. ఆడు బ్రామ్మలతో పోటీపడి పైకెదిగి ఎదిగి సివరకు ఆళ్ళలో కల్సిపోయాడు. ఇప్పుడాడు హరిజనుడు కాదు - హరిజన బ్రామ్మడు.

'మరైతే నువ్వెళ్ళిహాయిగా మీ అబ్బాయి దగ్గరేవుండొచ్చు కదా,' అన్నాను నేను

'ఏం- ఇప్పుడు హాయిగాలేనా?'

'అదికాదు- ఈ వయసులో మనవలతో హాయిగా ఉండొచ్చుకదా అని'

'ఇప్పుడు మనవలతో ఉంటల్లేదా- నా కూతురు, కూతురి బిడ్డల దగ్గరే వుంటున్నాను'

'ఏం- కొడుకు చూడడా?'

'ఎందుకు చూడడు- పువ్వుల్లో పెట్టి సూసుకుంటాడు- ఆడు రమ్మనే అంటాడు- నేనే ఎళ్ళను,' అన్నాడు ముసిలాడు.

'అదేం?'

'ఏ గూటి పిట్ట ఆ గూట్లోనే సుకంగా వుంటది,'--

ముసిలాడు. ఆఖరుసారి సిగరెట్టు గుప్పుగుప్పుమనిపించి పీక విసిరేస్తూ అన్నాడు,- 'ఆడిగూడు, కులం వేరు- మా గూడెం, కులంవేరు- ఆడితో కల్సుండడం ఎలా పడతది?'

'అదేంటి- సొంత కొడుకుకాదా,'- అనుమానంగా అడిగాను.

'సొంత కొడుకే,' అన్నాడు ముసిలాడు.

'మరి కులం వేరెలా అయింది- నాకు అర్థం కావటంలేదు,' అన్నాను తల పట్టుకుని.

'మొదట్లో సొంత బిడ్డల్లోనే ఏరు ఏరు కులాలుంటాయని నాకూ తెలీదు- అది తెల్సింతర్వాత నా కులవేదో తెల్సుకుని, మంచైనా, చెడైనా కులపోళ్ళతోనే వుండాలనుకుని నావోళ్ళ దగ్గరకు వచ్చేశాను,' అంటూ మొదలుపెట్టాడు ముసిలాడు.

'నా కొడుకు తెలివైనోడు- సదువులో సురుగ్గా వుండేవోడు- చిన్నప్పట్నుంచీ ఆడికి అగ్రకులాలోళ్ళతో పోటీపడి, ఆళ్ళని ఓడించి, ఆళ్ళచేత నమస్కారాలు పెట్టించుకునేంత ఎత్తుకు ఎదిగిపోవాలని మహోయిదిగా వుండేది. ఆశీర్వాదం మేష్టారు- ఈణ్ణి ఇంతవాణ్ణి చేసింది ఆయనే- ఆయన మావోడంటే సాలా అభిమానంగా వుండేవోరు- సివరకు మతవిప్పించి ఆరమ్మాయినిచ్చి పెళ్ళికూడా చేసేరు.

నా కోడలు కూడా సాలా తెలివైంది- సాలా ముందు సూపున్నది- సదువుల్లో, ఉజ్జోగాల్లో రిజర్వేషన్లుంటాయని పిల్లలకి తండ్రికులం రాయించింది. పరలోకానికి ఏసుప్రభువు, ఇహలోకానికి ఈశ్వరుడు- ఆళ్ళకి డబుల్‌గారంటీ ఇంకదేనికీ దిగుల్లేదు,' అన్నాడు ముసిలాడు పకపకనవ్వుతూ.

3-b

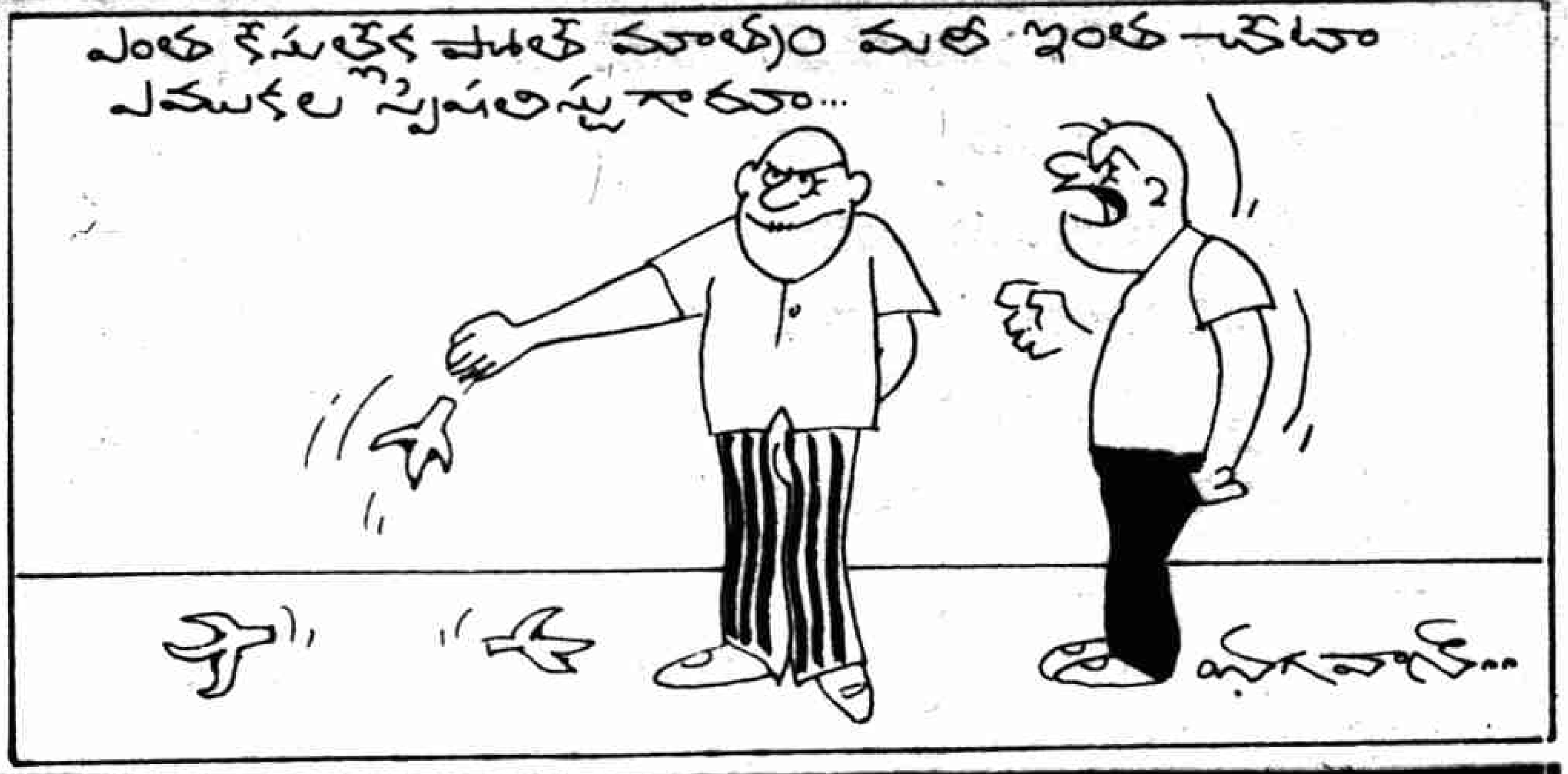

ముసిలోడి మాటతీరు చూస్తుంటే కొద్దో గొప్పో చదువు కున్నట్టే కనిపించింది.

'నా కొడుకుతో అయిదారేళ్ళు కల్సున్నా నా కులవేంటో నాకు తెలవనేలేదు-- నా కళ్ళు తెరిపించింది బొడ్డూడని ఎంకడు- కూతురి కొడుకు.

'పెద్దోణ్ణి నీతోపాటు తీసుకెళ్ళి సదివించి పైకి తీసుకురారా అన్నయ్యా- ఇక్కడుంటే ఆడుపాడైపోతున్నాడు,' 'అంటూ నా కూతురు ఎంకడిని ఆళ్ళన్నయ్య దగ్గరకు పంపించింది. ఆడికప్పుడు ఎనిమిదేళ్ళు- ఆడు అయిదారేళ్ళు మేనమావ దగ్గరేవున్నాడు.

ఆడి సదువు వానాకాలం సదువైంది స్కూల్లో చెప్పేది ఆడికర్థమయ్యేదిగాదు. ఎనక బడిపోయేవాడు. 'ఈణ్ణి ప్రైవేటుగా సదివిద్దాలే'- అంటూ ఆణ్ణి ఇంట్లోవుంచి తనే సదువు చెప్పేవోడు నా కొడుకు. ఆడు ఇంట్లో చిల్లరమల్లర పన్లు చేస్తూ మేనమావకి చేదోడువాదోడుగా వుండేవోడు- అలానే అనుకున్నాను సాలాకాలం వరకూ.

ఓ రోజు పెరట్లో మొక్కల్లో తిరుగుతుంటే ఎవరోమెల్లిగా ఏడుస్తున్నట్టు ఏడుపు విన్పించింది. ఎవరా అని సూస్తే కోళ్ళ గూడు దగ్గర నా మనవడు మోకాళ్ళ మధ్య తలెట్టుకుని కూర్చుని ఎక్కిఎక్కి ఏడుస్తున్నాడు.

'ఏంట్రా ఎంకా- ఏవైంది?' అన్నాను నేను కంగారుపడుతూ.

'ఒరే తాతా- నాకిక్కడేం బావులేదు- ఇక్కడ కోళ్ళూ, కుక్కలూ సూస్తు పడుండడం కంటె ఈ కూలి అక్కడే చేసుకుని బతుకుతూ- మనూరెల్లి పోదాంరా,' అన్నాడు ఆడు ఏడుస్తూ.

'కూలి' అనేమాట ఇనబడగానే చళ్ళున సరిచినట్లైంది- ఆణ్ణి అంతకుముందువెన్నడూ సూడనట్లు పరిశీలనగా సూశాను. కాకీ నిక్కరు మీద చిరుగుల బనీను వేసుకున్నాడు. ఆడి ఒళ్ళు దుమ్ముకొట్టుకుపోయివుంది. ఆడితల చింపిరి చింపిరిగా వుంది. నిజంగా ఆడు ఇంట్లో పనోడిలా కనిపిస్తున్నాడుగాని ఇంట్లోవాడిలా కనుపించడంలేదు.

'ఒరేతాతా- మా అయ్యకూలోడు- మా యమ్మ కూలిది- నేనూ కూలోణ్ణే- కూలోడికి నీటుగా ఉండడం ఎలా ఈలు పడతదిరా- ఆళ్ళలానేను తెల్లబట్టలేసుకుని, అయిదేసి నిమిషాల కోసారి సబ్బుతో సేతులు కడుక్కుంటుంటే నా కూలంతా సబ్బులకే అయిపోదా....'- ఎంకడు ఏడుస్తో అంటున్నాడు.

ఆడికి పదమూడునిండి పద్నాలుగొచ్చింది. ఆడింకా నా కళ్ళకు పిల్లాడిలానే కన్పిస్తున్నా ఆడి వయసుతోపాటు ఆడి మనసుకూడా ఎదుగుతోందనీ, ఇక్కడ ఆణ్ణి తక్కువసూపు సూస్తున్నందుకు ఆడు మనసులో అంతబాధపడుతున్నాడని నేనం తవరకూ గుర్తించనేలేదు.

'అదేపోల్లేరా ఎంకా- మనూరెల్లిపోదాం,' అన్నాను నేను ఆడితల నివురుతూ.

ఇంతలో నా కొడుకూ, కోడలూ పిల్లల్ని స్కూల్నుంచి తీసుకునొచ్చారు- స్కూలునుంచొచ్చిన నా మనవరాలు నీర్సంగా సోఫాలో కూలబడిపోయింది.

'బేబీ- షూవిప్పేసి కాళ్ళూ,చేతులూ వాష్‌చేసుకురా,' అన్నాడు నా కొడుకు అది నీర్సంగా బూట్లిప్పి అక్కడేవదిలి వాష్‌బేసిను దగ్గర కెళ్ళింది.

'ఏరా ఎధవా- ఇవ్వాళ స్కూల్లో ఏం సదివావురా?'- అనడిగాడు నా కొడుకు- నాలుగేళ్ళ కొడుకుని ముద్దుగా.

'జానీ-జానీ- యస్ పాపా,' అంటూ ఆడు డాన్సు చేస్తూ పాటమొదలెట్టాడు.

'ఓపెన్‌మౌత్ ... హ్హా...హ్హా...హ్హా...' అంటూ ఆణ్ణి ఎత్తుకుని కితకితలు పెట్టాడు నవ్వుతూ.

ఇదంతా రోజూ మామూలుగా సూసేదే అయినా, నా మనవడి మనసు తెల్సింతర్వాత ఇదంతా కొత్తగా కనుపించసాగింది నా కళ్ళకు.

'ఒరే అల్లుడూ- చిరంజీవి పిచ్చరు- బ్రహ్మాండవైన కేసెట్టు తీసుకొచ్చాను- టిఫినిచేసి సరదాగా చూద్దాం- అందరికీ ఆమ్లెట్లేసి తీసుకురా- ముందా షూలు....' నా మనవరాలు వదిలిన బూట్లు సూపిస్తూ అన్నాడు, '..... నీటుగా స్టాండులో సర్దేసే - కిచెన్లోకి ఎళ్ళేముందు సోపుతో చెయ్యికడుక్కోరోయ్- మర్చిపోకు ఎదవా,' అన్నాడు నా కొడుకు మేనల్లుడి బుజం మీద ఏలా కోలంగా చరిచి నవ్వుతూ.

చిరంజీవి పిచ్చరనగానే దీపంలా ఎలిగిన ఆడిమొహం చెప్పులు తియ్యమనగానే మాడిపోయింది నా కొడుకు అది గమనించక పోయినా నేను గమనించాను. నా గుండె బగ్గుమంది.

'నీ పెళ్ళాం చెప్పులు నువ్వు మొయ్యడంలో తప్పేలేదురా ఎంకా- స్టాండులో పెట్టు,' అన్నాను నేను కలగ జేసుకుంటూ.

పెళ్ళాం అనేమాట ఇనబడగానే 'ఛీ!' అంది నా మనవరాలు.

'ఛీ...ఛీ...,' అన్నాడు నా కొడుకు.

'ఛీ...ఛీ...ఛీ...,' అంది నా కోడలు.

'ఏంటా చీవాలకర్థం- ఆడుదాని మేనత్తకొడుకుకాదా- ఒరసకి అది పెళ్ళాం అవదా,' అన్నాను నేను.

'పిల్లలముందు ఆ మాటలేంటీ,' అంది నా కోడలు ఇసురుగా.

'చిన్నవయసులో ఆళ్ళముందు అలాంటిమాటలంటే, ఆళ్ళ మనస్సుల్లో అదే ముద్రపడుతుంది- ఏలాకోలకి కూడా ఓ హద్దుంది,' అన్నాడు నా కొడుకు చికాగ్గా.

అదే నా మనవడు కూడా దొరబిడ్డలా కాన్వెంట్లో సదువుతూ, క్లాసులో ఫస్టొస్తుంటే, మా కోడలే 'మా అల్లుడు.... మా అల్లుడు.....' అంటూ మురిసిపోతూ, ఆణ్ణి నిజంగానే అల్లుణ్ణిసేసేది. ఆడుకూలోడవడం వలన ఈ తప్పొప్పులు ఆళ్ళకి గుర్తొచ్చాయి కాని లేకపోతే గుర్తుకొచ్చేవే కావు.

'ఆణ్ణి సెప్పులెత్తమనడం, ప్లేట్లు కడగమనడం ఏలాకోల వేనా-, ఆడికేదో నాలుగు ముక్కలు సెప్పించి ఆణ్ణిపైకి తీసుకొస్తావని కొండంత ఆశతో నీ సెల్లెలు నీ ఇంటికి పంపిస్తే

ఆణ్ణిక్కడ జీతంలేని పనికుర్రాడిలా చాకిరీ చేయించడం ఏలాకో లవేనా?'- అన్నాను నేను తీవ్రంగా.

'ఆడికి సదువంటటంలేదు- ఏంచెయ్యమంటావు- ఆడు కొంచెం పెద్దయ్యాకా ఏ వ్యాపారవో, ఉద్యోగవో చూస్తానని చెప్పారుగా- అంతవరకు కాళీగా వున్నాడు కాబట్టి కొంచెం ఇంటి పనుల్లో సాయం చెయ్యమనడంలో తప్పేవుంది?'- అంది నా కోడలు కలుగజేసుకుంటూ.

'తప్పేం లేదనే నేనూ అంటన్నాను- ఆడిదంతా మేనమామ పోలిక- పెళ్ళాం సెప్పులుమొయ్యం ఇప్పట్నుంచీ అలవాటు కాకపోతే ఎలా?,' అన్నాను నా కోడలితో.

నేను అలా అంటాననుకోలేదు కాబోలు- నా కొడుకు నోటమాటరాలేదు.

ముసిలాడు ఆలోచిస్తూ కొంచెంసేపు మౌనంగా ఉండిపోయాడు.

'ఆడు నా కర్దంకాడు- నేను ఆడికి అర్దంకాను.

'సింకిపాతలవారు- పీడవొళ్ళువారు- తెలివి తక్కువ వారలంటూ మమ్మొకింక పెట్టకండి- కించిత్తు డబ్బుంటే- ఇంకిపోతాయండి యివన్నీ'- అంటూ నా చిన్నప్పుడు గాంధీపంతులుగారు మావోళ్ళ గురించి పాడుతుండేవోరు. కించిత్తు డబ్బుంటే హరిజనుడెంత పైకెదగగలడో నా కొడుకు సూపించాడు. ఆణ్ణి హరిజనుడని ఎవడూ ఈసడించడు. ఈడింటికి బ్రాహ్మలు, రెడ్లూ, కమ్మోళ్ళు- అన్ని కులాల్లోళ్ళు డిన్నర్లకొస్తారు. ఆళ్ళింటికి ఈడు పార్టీలకెడతాడు. సరదాగా మాట్టాడుకుంటారు. కలిసిమెలిసి తిరుగుతారు. ఆళ్ళలో ఆళ్ళకి కులం పట్టింపుండదు.

'కులమంటే కులపూగాదు, గాడిదగుడ్డూ కాదు- కులమంటే డబ్బు- కులం లేనోడంటే డబ్బులేనోడు- ఈడు సేతిలో కానీలేని దరిద్రుడు- కులంపోయినోడు- బ్రాహ్మల్లో అంటరానోడు- అందుకే తోటి బామ్మలంతా ఈడ్ని 'అసింటా.. ... అసింటా.....' అంటూ దూరంగా వుంచి తప్పుకు తిరుగుతారు. ఈడిప్పుడు బ్రామ్మడు కాదు- బ్రామ్మణ హరిజనుడు.

'చూశారా- ఎంతలేసి మాటలంటున్నాడో ఈ ముసిలాయన,' అంది నా కోడలు రోసంగా.

నా కొడుకు అప్పటికి తేరుకున్నాడు- 'నేనన్నమాటలో తప్పుందంటే క్షమించు- ఏదో కుర్రాడుకదా అని ఏలాకోలవాడేను- దానికింత రబస చేస్తున్నావు,' అన్నాడు.

'రబసేంలేదు- ఈ ఇంట్లో ఆడిపొజిషనేంటా అని డౌటొచ్చి అలా అన్నాను- ఇప్పుడు ఆడి పొజిషను ఆడికీ, నాకూ అర్థవైంది'

'ఈ ముసిలాయన మాట్టాడేది ఒక్కముక్కకూడా అండరుస్తాడుకావడంలేదు,'- అంది నా కోడలు చికాగ్గా.

'నీ కిప్పుడర్థంకాదులే- సిల్కుచీరలు కట్టి స్కూటరెక్కి షికార్లు కాకుండా, సింకికోక కట్టుకుని నెత్తిమీద పేడ తట్టెట్టుకుని గేదెలెనకాల పరిగెడుతుంటే అర్థమయ్యేదిగాని,' అన్నాను నేను.

'చూడండి- ఎలాంటిమాటలంటున్నాడో- ఈయాల ఈయన పెద్ద దెబ్బలాటెట్టయ్యడానికి సిద్దవై కూర్చున్నాడు,' అంది నా కోడలు కన్నీళ్ళతో.

బహుసా ఆ రోజు నిజంగానే నేను అవసరవైనదానికంటే కటువుగా మాట్టాడాననుకుంటాను- 'దెబ్బలాటేం లేదు- నేను ఎంకడూ రేపెల్లిపోతున్నాం,' అన్నాను. మర్నాడే నా మనవణ్ణి తీసుకుని వచ్చేశాను వచ్చేస్తుంటే నా కొడుకు చాలా బాదపడ్డాడు.

'నువ్వెన్ని కష్టాలుపడి నన్ను సదివించావో నాకు తెల్సు- నీకేదైనా లోపంజేస్తే క్షమించు- నీ కోడలు ఏదైనా తప్పమాటంటే అదీ క్షమార్పణ చెబుతుంది- నువ్వెళ్ళిపోతే లోకం నన్ను తండ్రిని చూడని దుర్మార్గుడనుకుంటుంది- నా మనసూ బాద పడుతుంది. నా తోబుట్టువుకే, దాని బిడ్డలకే నేను చెయ్యగలిగిందంతా చేస్తాను- ఇంక ఆపైన ఆళ్ళ అదృష్టం- నువ్వు నన్ను అర్దం చేసుకోడానికి ప్రయత్నించు,' అన్నాడు.

కాని నా కూతురు, కూతురి బిడ్డలూ ఇంకా కిందున్నాళ్ళే గదా! ఆడుపైకి ఒప్పుకోకపోయినా ఆడికి కిందున్న తనోళ్ళకంటే ఆళ్ళే దగ్గరగా అనిపిస్తారు.

పెల్లెళ్ళి సూడ్డానికి అప్పుడప్పుడొస్తాడు- రెండ్రోజులుంటాడు. ఆడికి, ఆడిపిల్లలికి ఇక్కడ ఈ ఇరుకుకొంపలో, మురికివాడలో ఉండాలని ఉండదు. ముక్కుమూసుకుని ఎప్పుడెల్లిపోదావా అన్నట్లుంటారు.

'ఇల్లు ఇరుకుకదా- మీకిబ్బందౌతుందేమోనని,' అంటూ ఆడుహోటల్లో దిగుతాడు.

ఆడిపిల్లలు నా కూతురింట్లో పచ్చి మంచి నీళ్ళు గూడా ముట్టరు. 'నీళ్ళుబాగాలేవు గ్లాసులు బాగాలేవు- ప్లేట్లు డర్టీగా వున్నాయి,' అని మెల్లిగా ఇంగ్లీషులో ఆళ్ళలో ఆళ్ళు మాట్లాడుకుంటారు. ఆళ్ళు సూట్లూ, బూట్లూ ఏసుకుని బొమ్మల్లా తిరుగుతుంటే ఆళ్ళనే కన్నార్పకుండా సూస్తూ దూరందూరంగా తప్పించుకు తిరుగుతారు నా కూతురి బిడ్డలు.

'ఏం బావగారు- ఎలా వునా'రంటాడు నా కొడుకు.

'ఆయ్- ఏదో- ఇలాగేవునాం,' అంటాడు నా అల్లుడు సిగ్గుపడుతూ- బీడీ ఆర్పేసి చెవిలో దాస్తూ.

'మా అన్నొచ్చాడు- మా వొదినొచ్చింది' అంటూ సంబరపడిపోతుంది నా కూతురు సింకిసాపలతో ఆళ్ళకి మర్యాదలుసెయ్యలేక సతమతవైపోతుంది. ఎప్పుడెల్లిపోతారా అని దానికుంటుంది. ఎప్పుడెల్లిపోదావా అని ఆళ్ళకుంటుంది అబిమానాల్లేకగాదు- అంత రవలాంటిది.

ఇప్పుడు ఆడికి ఆస్తుంది- పెద్దమేడుంది- కారుంది- హోదా, పరపతీ అన్నీ వున్నాయి. ఆడివేషం, బాషా అన్నీ మారిపోయాయి.

నా చిన్నప్పుడు బ్రామ్మలు స్వచ్ఛంగా మాట్టాడతావని సాలా గొప్పపడిపోయేవాళ్ళు. మీకు నోరు తిరగదురా- అని తక్కువ కులాలోళ్ళని సూసి నవ్వేవారు. కాలం మారింది. ఈడిప్పుడు పెళ్ళాం పిల్లలతోటీ, కుక్కలతోటి ఇంగ్లీషులోనే మాట్టాడతాడు.

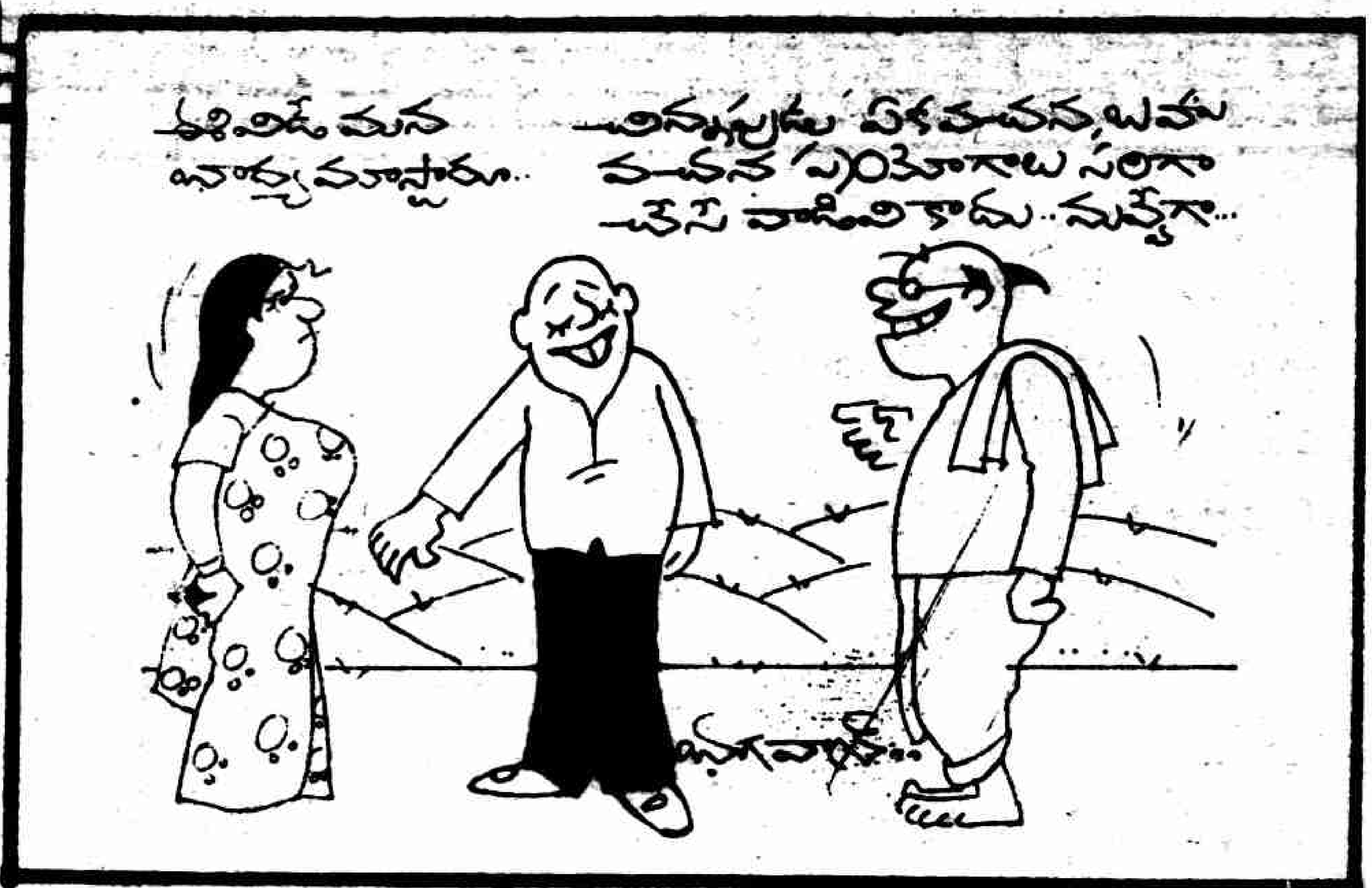

అలా ఇంగ్లీషు మాట్లాడేవాళ్ళందర్నీ ఈసడింపుగా చూస్తూ, 'మీ కంటె నేను ఓమెట్టు పైనే వున్నానురోయ్' అని గుర్తు చేస్తుంటాడు. ఆడు బ్రాహ్మలతో పోటీపడి పైకెదిగి ఎదిగి సివరకు ఆళ్ళలో కల్సిపోయాడు- ఇప్పుడాడు హరిజనుడుకాదు- హరిజనబ్రాహ్మడు.' అన్నాడు ముసిలోడు....

* * *

సాయంత్రం ఆరయింది. రంపం మిల్లు హఠాత్తుగా ఆగిపోయి నిశ్శబ్దమైంది. మిల్లులోంచి కూలీలు ఒక్కొక్కళ్ళే ఒంటికి అంటుకున్న రంపంపొట్టు దులుపుకుంటూ బయటికి వచ్చి, కాలవగట్టుదిగి, కాలవలో కాళ్ళూచేతులూ కడుక్కోడం మొదలుపెట్టారు. వాళ్లలో ఒకతను- అతనికి పాతికో, ముప్ఫయ్యేళ్ళుంటాయి- పైగుడ్డతో మొహం తుడుచుకుంటూ, తలెత్తి ముసిలాడికేసి చూసి, 'ఒరే ముసిలాడా- నెలరోజుల్నుంచీ కనిపించకపోతే సచ్చిపోయావనుకున్నాను- ఇంకా బతికే వున్నావంట్రా- ఏదీ ఓ పొగాకు కాడ పడేయ్,' అంటూ రైలుకట్టమీదికి పరిగెట్టుకొచ్చాడు.

'నా దగ్గర పొగాకెక్కడిదయ్యా- ఇదిగో- ఈయన సిగరెట్టిస్తే తీసుకున్నాను,' అన్నాడు రొంటికి వేళ్ళాడుతున్న పొగాకుకాడ సంగతి మర్చిపోయి- సిగరెట్టు పీక చూపిస్తూ.

'ఇదేంటిరా?' అన్నాడు ఆ కుర్రాడు పొగాకు కాడ పట్టుకుని లాగుతూ ఆ లాగడంలో ముసిలాడు కట్టుకున్న టవలూడిపోయింది.

'నీ కంట పడిందిరా వాయనా,' అన్నాడు ముసిలాడు నవ్వుతూ లేచి టవలు చుట్టుకుంటూ.

'ఒరే ముసిలాడా- సచ్చేప్పుడు కూడా ఈ పొగాకు కాడ తీసుకుపోతావేంట్రా- నీ కొడుకొచ్చి నీ తలకి కొరివెడతాడనుకుంటున్నావేంట్రోయ్- నిన్ను నేనే తగలెయ్యాలి- అప్పుడీ పొగాకు కాడ కూడా పడేసి తగలేస్తాలే....'

-వయసు అంతరం కూడా చూడకుండా, మోటు సరసాలాడుతూ, జుగుప్స కలిగించేలా ఆ కుర్రాడు అలా మాట్లాడుతుంటే ముసిలాడు ముసిముసి నవ్వులు నవ్వేడుకాని ఓ మాట అనలేదు.

'రెండు సుట్టలు సుట్టి ఓటి నాకిచ్చి, నువ్వోటి తీసుకో,' అని మాత్రం అన్నాడు ఆ కుర్రాడు ముసిలోడికి ఓ చుట్టిచ్చి, తను చుట్ట అంటిస్తుంటే, తాటాకుఈనె చివరున్న చేప కనిపించింది.

'ఈయాల చేపల పులుసెంట్రా- రాత్రికి బోజనానికొస్తున్నానురోయ్,' అన్నాడు.

'రా....రా.....', అన్నాడు ముసిలాడు.

అతను వెళ్ళిపోయాకా మళ్ళీ నిశ్శబ్దవేలింది. అతను వెళ్లినవైపే చూస్తూ చుట్ట గుప్పించడం మొదలుపెట్టాడు ముసిలాడు.....

* * *

'ఇందాకా పాటేదోపాడావు- ఆ పంతులుగారెవరూ?' అనడిగాను.

'గాందీపంతులుగారని- ఆయన 'మాకొద్దీ తెల్లదొరతనము' అని గరిమెళ్ళోరి పాట అందుకుంటే జనాలాగి పోయేవారు. ఆయనెనకాల నేనూ కాంగ్రెసులో ఓ పదేళ్ళు తిరిగామలే- ఆయన చాదస్తం, తలతిక్క వాకొచ్చిందని మా వోళ్ళంతా అంటుంటారు. ఆయనే మా అయ్యతో దెబ్బలాడి, పట్టుదలపట్టి నాకు సదువూసంద్యా నేర్పించారు.

ఆరివే ఈ పొలాలన్నీ- ఇదిగో-, ఈ రైలొంతెన దగ్గర్నుంచి పంచదార ఫ్యాక్టరీదాకా, ఆ బౌటరు సిగ్నలు దగ్గర్నుంచి కాలవగట్టుదాకా, ఈ పొలాలు, కొబ్బరి తోటలూ ఆరివే. ఆయన్ని సూస్తే గాందీగార్ని సూసినట్లే. గాందీపేరెట్టుకుని, దేసేన్ని దిబ్బచేసిన దొంగ నా కొడుకుల్లాంటోడు కాదాయన- నిప్పులాంటోడు- మంచో, చెడో తనోటి నమ్మాడు- నమ్మింది సెప్పాడు- సెప్పింది సేశాడు- సివరకి సర్వనాశనవైపోయాడు. దర్మాత్ముడు- సెయ్యెత్తి నమస్కారం పెట్టలనిపించేది ఆయన్ని సూస్తే. దర్మాత్ముడి దగ్గర లచ్మీదేవి ఎంతకాలం వుంటుంది- దరమదేవత, దరిద్రదేవత సెట్టాపట్టాలేసుకుని తిరుగుతుంటారు కదా!

ఇప్పుడు 'నేను' అనేమాట తప్ప 'మనం' అనే మాట ఇనిపించదుకదా! నాలుగు కొంపలు కూల్చి నాలుగుమేడలు లేప్పేనోడికి జై...జై... అంటోంది ఈకాలం. మరి ఇక్కడ నిలబడి ఆయన గురించి ఒక్కముక్కలో సెప్పాలంటే ఆయన లోకం తెలీని ఎర్రోడు. కాంగ్రెసనీ, దేసెవనీ ఉన్న ఆస్తంతా తగిలేసాడు. అంత ఆస్తి ఎలా కరిగిపోయిందంటే ఆరతి కర్పూరంలా ఇగిరిపోయింది.

'పంతులుగారూ- జాగ్రత్తండి,' ఎవరైనా హెచ్చరిస్తే, 'నాశనవైపోవాలిరా- కొందరు సర్వనాశనవైపోవాలి- అప్పుడుకాని దేసెం బాగుపడదురా,' అనేవాడు నవ్వుతూ. తెల్లదొర అమ్మమొగుడిలాంటి నల్లదొరల రాజ్యం వొచ్చిందిగాని దేసెం బాగుపడిందా- ఆయన మాత్రం నిజంగానే సర్వ నాశనవైపోయాడు.

ఆయన పెద్దకొడుకు- ఆయబ్బాయి సన్నగా, పేలగా ఉండేవోడు- సెమ్మీ కోటేసుకుని, సెమ్మీటోపీ ఎట్టుకుని, రోజూ గుర్రబ్బండి మీద స్కూలుకి ఒస్తుండేవోడు. ఆయబ్బాయిగారితో పాటే నన్నూ స్కూల్లో చేర్పించారు పంతులుగారు. స్కూలుమొత్తానికి నేనొక్కణ్ణే హరిజనుణ్ణి. కుర్రోళ్ళంతా 'అసింటా...అసింటా....' అని నన్ను దూరంగా వుంచితే- కృష్ణమాచారి మాష్టారు- ఆయనమంచోడేగాని పెళ్ళావంటే సచ్చేబయం; స్కూలునుంచొచ్చాకా స్నానంచేసి ఆ బట్టలు తడిపితేగాని ఇంట్లోకి రానిచ్చేదికాదు- ఆయన ఈడి పక్కన ఎవరు కూచుంటారంటే ఒక్కడూ రాలేదు. అప్పుడీయబ్బాయి సిగ్గుపడుతూ లేచొచ్చి నా పక్కన కూచున్నాడు- ఆ యబ్బాయి స్ఫోటకంవొచ్చి పదిహేనేళ్ళప్పుడే పోయాడు.

రెండోకుర్రాడు చాకులాంటాడు- క్లాసులో ఫస్టొస్తుండేవోడు. 'బావా- ఈణ్ణి బాగా సదివించు- ఈడు ఐపీయెస్

కలెక్టరవుతాడు,' అని పోరేవాడు ఆయన బావమర్ది. అల్లాంటోణ్ణి ఇంగ్లీషు సదువులొద్దని, స్కూలు మాన్పించి- జాతీయ విద్యని తెలుగు, హిందీయే నేర్పించాడు సివరికి ఆ కుర్రాడు ఎందుకూ పనికి రాకుండా పోయి ఓ రోజు ఇంట్లోంచి పారిపోయాడు. ఏవైపోయాడో ఎవరికీ తెలీదు.

--తవరు తప్పుపట్టకుండా వుంటే ఓ మాటంటాను. నెహ్రూ గారు గాందీగారి కుడిబుజంగాదా. మరి ఆయన ఇందిరమ్మని ఇంగ్లీషు సదువులు సదవొద్దన్నాడా? అహింస, అహింసంటూ ఆయనెనకాల ఈయనా గొంతు సించుకు అరిచేవోడుగాదా-- ఆయన ప్రదానమంత్రయ్యాక పోలీసులు, తుపాకులు వొద్దన్నాడా? అసలు తుపాకీ పేలకుండా దేసంలో ఎప్పుడైనా తెల్లారిందా? మరింక అహింసేంటి- జాతీయవిద్రేంటి- జనాలని ఎర్రోళ్ళని సెయ్యడానికి కాకపోతే. నెహ్రూగారిలా లౌక్యం తెలీక గుడ్డిగా గాందీగార్ని నమ్మిన పంతులుగారి లాంటోళ్ళు నాశనవైపోయారులే నాసనవైపోరా?

--పోయినోళ్ళు పోగా సివరికి లచ్చమ్మగారని ఆరమ్మాయి మిగిలింది. ఆవిడగారి ఆకరికొడుకు- అంటే గాంధీ పంతులుగారి మనవడు- ఇప్పుడొచ్చిన ఈ కుర్రాడు.

లచ్చమ్మగారు వయసులో వుండగా కుందనపు బొమ్మలా వుండేది. సాక్షాత్తూ లచ్మీదేవిరా ఒంటినిండా నగలతో కలకలలాడుతుండేది- మహారాణిలా మసిలింది. సివరి రోజుల్లో మహాదరిద్రం అనుబవించింది. వానలో, సలిలో, పాక అరుగు మీద, గోనెపట్టామీద వణుకుతూ పడుకునుండేది- సివరికి సస్తే మోసేవోళ్ళులేరు- తగిలేసేందుకు కట్టెల్లేవు. ఆయమ్మ సెవం అలా పడుంటే అంతా దూరంనుంచి చూసెళ్ళిపోయే వోళ్ళేగాని, సెయ్యందించేవోళ్ళులేరు- ఎవరికి ఏ కర్చు తగులుతుందోనని అందరికీ బయవే!

ఆయమ్మకి ఒరసకి తమ్ముడు- ఈడికి మేనమావ- ఎమర్జన్సీ పంతులని ఒకడున్నాడులే. ఆడింటికి ఈడు పరిగెడితే, ఆడు 'పొద్దుటే సావు కబురు మోసుకొచ్చావు,' అంటూ చికాకు పడ్డాడు ఈడిమీద. 'ఆయన రాలేరు నాయనా. ఆయన కసలే బీపీ పెరిగిపోయింది,' అంది ఆళ్ళత్త సన్నాయి నొక్కులు నొక్కుతూ. ఈయమ్మ రోజులు బాగున్నప్పుడు ఈళ్ళంతా గాదె కింద పందికొక్కుల్లా పడితిన్నోళ్ళే. ఆడుకూడా అలా అనేప్పటికి ఈడికి మతిపోయింది. పిచ్చోడిలా రోడ్డుమీద నడిచొస్తుంటే నేనెదురయ్యాను. నన్ను సూడగానే ఆడు, 'మా యమ్మ సచ్చిపోయిందిరా ముసిలాడా- ఏంచెయ్యాలో తెలీడంలేదు- చేతిలో కానీలేదు,' అన్నాడు. ఆడికళ్ళల్లో సెవం ఎలా తగలెయ్యాలా అనే కంగారు తప్ప అమ్మ సచ్చిపోయినందుకు కన్నీళ్ళులేవు.

నా కొడుకు దగ్గర్నుంచి అంతకుముందురోజే మనియార్డరొచ్చింది. ఆ అయిదొందలూ ఆడిచేతిలో పెట్టాను సెవదహనం సెయ్యమని. అప్పుడు వరద గట్లు తెంచుకుపడ్డట్లు ఆడి కళ్ళల్లో నీరు పొంగుకొచ్చింది- 'ఒరే ముసిలాడా- నీరుణం తీర్చుకోలేనురా, ' అంటూ గొల్లుమన్నాడు.

'రుణంలేదు గిణంలేదు- మీ తాతగారి రుణం నేనే తీర్చున్నాననుకో,' అన్నాను నేను ఓదార్పుగా.

గుడిదగ్గర్నుంచి కిరాయి మనుషుల్ని తీసుకొచ్చి శవంలేపి దహనంచేశాడు. ఎలాగోలా పన్నెండు రోజుల కర్మకాండ అయిందనిపించాడు- 'ఒరే ముసిలాడా- సమయానికి దేవుడిలా ఆదుకున్నావు- అందరికంటె ముందుపీటేసి నిన్నుకూర్చోబెట్టాలిరా- కాని బ్రామ్మల మద్య నిన్ను పిలవలేనురా- ఏవనుకోకు,' అన్నాడు ఆడుపదమూడోరోజున

'అదేపోల్లే- అంతా సవ్యంగా జరిగింది గదా,' అన్నాను.

'ఎలాగోలా ఆ పన్నెండు రోజులైందనిపించాను- మా యమ్మ కర్మమంచిదైతే మంచి లోకానికి పోతుందిగాని ఇంకమాసికాలూ, తద్దినాలు పెట్టడం నా వల్ల కాదురా...' అన్నాడు ఆడు బాదపడుతూ.

ముసిలాడు చుట్టగుప్పిస్తూ అలా వుండిపోయాడు చాలా సేపు. నాలుగు నిమిషాలతర్వాత మళ్ళీ అన్నాడు- 'ఒక కాకి సచ్చిపోతే ఎయ్యి కాకులొచ్చి గోలచేస్తాయే- అలాంటిది తోటి బాపనోడింట్లో అవాంతరవొస్తే బాపనోళ్ళు ఆడికి సెయ్యందించారా? ఉన్న బాపనోడింటి ఈడెడితే ఆడు ఈడ్ని సమంగా చూసి ఇంట్లోకి రమ్మంటాడా- ఏరా బావున్నావా, అంటూ ఈదిలో నిలబెట్టి మాట్లాడి పంపించేస్తాడు గాని, నా కులంవోడని నెత్తికెక్కించుకుంటాడేంటి- మరి కష్టానికి కల్సిరాని కులవెందుకు?'

ముసిలాడు హఠాత్తుగా నాకేసి తిరిగి, 'అసలు కులవంటే ఏంటి?' అనడిగాడు నన్ను.

'కులవంటే.... కులవే,' అన్నాను ముసిలాడు అనుకోకుండా అలా అడగడంతో తడబడి.

'కులవంటే కులవూగాదు, గాడిదగుడ్డూకాదు- కులవంటే డబ్బు- కులంలేనోడంటే డబ్బులేనోడు- ఈడు సేతిలో కానీ లేని దరిద్రుడు- కులం పోయినోడు- బ్రాహ్మల్లో అంటరానోడు- అందుకే తోటి బామ్మలంతా ఈడ్ని 'అసింటా.... అసింటా....' అంటూ దూరంగా వుంచి తప్పుకు తిరుగుతారు- ఈడిప్పుడు బ్రామ్మడు కాదు- బ్రామ్మణ హరిజనుడు- అదీ అసలు సంగతి. అన్నాడు ముసిలాడు ఆఖరుసారి చుట్టగుప్పుమనిపించి, పీక విసిరేస్తూ.

'అంటే కులాలేవీ లేవనా నువ్వనేది?'

'కులాలులేవని ఎప్పుడు సెప్పాను- కులవంటే ఏంటో సెప్పానుగాని కులాలెందుకులేవు? ఉన్నాడదో కులం, లేనోడదో కులం గదా,-' అన్నాడు ముసిలాడు తికమకగా.

'అయితే డబ్బేగాని కులాలేవీ లేవంటావా? నాకలా అన్పించడంలేదు- పేదలేంటి, దనికులేంటి- కులంపేరుతో ఎన్నిపార్టీలు, ఎన్ని ముఠాలు, ఎన్ని కొట్లాటలు చూడ్డంలేదు? కులవంటే డబ్బే అయితే నువ్వు చెప్పినట్లు రెండుకులాలు- లేకపోతే ఉండీలేనోడిదోకులం అనుకుంటే- మూడు కులాలుండాలి- అలా ఏవీ జరగడంలేదు....' అన్నాను.

'ఈ తెగులుకి మొదలెక్కడో నే సూసినంత మటుక్కి, నా కర్దవైనంత మటుక్కి సెప్పాను- కాదంటావా- అదేపోల్లే- కాలం సెల్లిపోయిన ముసిలోణ్ణి- నా మాటలకేంగాని- బాగా సదూకున్నోడివి కదా- నువ్వు ఆలోచించు. ఆలోచించి కులవంటే ఏంటో నాకు ఇడమరచిచెప్పు,'- అన్నాడు ముసిలోడు బోసినోటితో పెద్దగానవ్వి- ఆ చిక్కుముడి నన్నే విప్పమంటూ.